

بررسی کیفی محرک‌ها و موانع رفتار اطلاع‌جویی دانشجویان کارشناسی ارشد مشاوره

آسیه شریعتمداری^۱

تاریخ وصول: ۹۱/۶/۵ تاریخ پذیرش: ۹۲/۲/۲۱

چکیده

رفتار اطلاع‌جویی با فرایند حل مسئله عقلانی مورد قیاس قرار گرفته است. اطلاع‌جویی از مراجعان بخش مهمی از فرایند مشاوره است. هدف این مطالعه بررسی رفتار اطلاع‌جویی دانشجویان رشته مشاوره است. روش تحقیق کیفی است. نمونه‌گیری بر اساس معیار صورت‌گرفت و اطلاع‌جویی از دانشجویان داوطلب گروه مشاوره دانشگاه علامه طباطبایی در سال تحصیلی ۱۳۹۲ تا اشباع اطلاعات و عدم تکرار مضمون‌ها ادامه یافت. جمع‌آوری اطلاعات از طریق سؤالات باز پاسخ صورت گرفت. سؤالات بر مبنای مؤلفه‌های تعریف متخصصان رشته کتابداری از رفتار اطلاع‌جویی و با توجه به پرسش‌نامه‌های چند گزینه‌ای موجود برای سنجش این رفتار طراحی شد. سپس پاسخ‌های دانشجویان مورد تحلیل قرار گرفت و به واحدهای اطلاعاتی تبدیل و هر واحدی (زیر مضمون‌ها) نام‌گذاری شد. زیر مضمون‌ها به تعدادی مضمون و سپس طبقات تبدیل شد. نتایج نشان داد، رفتار اطلاع‌جویی دانشجویان مشاوره هدفمند است، محرک عمده آنان الزام درونی است و مهمترین مانع رفتار اطلاع‌جویی‌شان عدم دسترسی به منابع در اثر کمبود امکانات و ناتوانی در بهره‌گیری از منابع غیر فارسی و کمبود وقت است.

واژگان کلیدی: رفتار اطلاع‌جویی، محرک اطلاع‌جویی، مانع اطلاع‌جویی،

الزام درونی.

۱- استاد یار گروه مشاوره دانشگاه علامه طباطبایی s_shariatmadar@yahoo.com

مقدمه

رفتارهای انسان از انگیزه‌ها و نیازهای او سرچشمه می‌گیرند. بشر همیشه نیازهای گوناگونی داشته است و برای بر آوردن نیازها به اطلاعات نیازمند بوده است (نوکاریزی و داور پناه، ۱۳۸۵). رفتار اطلاع جویی عبارت است از مجموعه عواملی که در شکل گیری فرایند جستجوی اطلاعات، مؤثر هستند. این عوامل شامل اهداف و انگیزه‌ها، منابع و روش‌های دستیابی، الگوها و عادات مطالعه، موانع و مشکلات احتمالی و میزان استفاده از کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع رسانی است (خاکپور، ۱۳۸۳). جستجوی اطلاعات رفتاری است چنان عادی که معمولاً موضوعی قابل توجه نیست؛ مگر آنکه فشار زمانی وجود داشته باشد. فرد هنگام تصمیم گیری در امری مهم (خرید منزل) یا انجام وظیفه‌ای در محدوده زمانی معین (تهیه گزارش تخصصی) خود را در حالت اشتیاق به جستجوی اطلاعات می‌یابد و پس از ارضای نیاز در زمینه جستجوی اطلاعات، به حالتی منفعلانه‌تر بر می‌گردد. گاهی کسب اطلاعات به کاری در دست اقدام فوری مربوط نیست. در زندگی روزمره لحظاتی پیش می‌آیند که در اثر برخورد اتفاقی با موضوعی خاص علاقه به یادگیری برانگیخته می‌شود. این نوع از کنجکاوی که به وسیله هدفی فوری برانگیخته نشده باشد، بخش مهمی از زندگی بشر به شمار می‌رود (کیس^۱، ۲۰۱۲). اما اطلاعات معمولاً به خودی خود به سراغ فرد نمی‌آیند بلکه او باید در جستجوی آن‌ها باشد (داور پناه، ۱۳۸۶). اطلاع جویی زمانی به وقوع می‌پیوندد که فرد در دانش خود خلأنی احساس کند. این خلأ فرد را بر می‌انگیزاند که اطلاعات جدید به دست آورد (زربینوس^۲، ۱۹۹۰ به نقل از کیس، ۲۰۱۲). به همین دلیل بشر از هزاران سال پیش در پی یافتن، سازمان دهی و کاربرد اطلاعات بوده است. در طی این هزاران سال، رفتارهای جستجوی اطلاعات^۳ بشر تغییر یافته و تکامل پیدا کرده است (اسپینک^۴ و کول^۵، ۲۰۰۶). بشر برای ارضای نیازها و حل مشکلات

-
1. Case, D. O.
 2. Zerbinos
 3. information seeking behaviors
 4. Spink, A.
 5. Cole, C.

زندگی روزمره و بقای خود تلاش کرده است، اما رفتارهای مربوط به جستجوی اطلاعات افراد پا به پای رشد و توسعه اجتماع پیش نرفته است. مثلاً بسیاری از افراد با قرار گرفتن در محیط‌های فن آوری زده، واکنش‌های منفی از خود نشان می‌دهند و حتی شاید از ادامه کار دست بردارند و فرایند اطلاع جویی آنان ناتمام بماند. بسیاری از علل این مسئله در ناآشنایی و عدم مهارت فرد در استفاده از فن آوری، آموزش‌های قبلی فرد، فرهنگ خانوادگی و جامعه‌ای که فرد در آن زندگی می‌کند، ریشه دارد (خسرو جردی و همکاران، ۱۳۸۸).

رفتار اطلاع جویی رفتاری بسیار پیچیده و از چند مفهوم تشکیل شده است ویلسون^۱ (۱۹۹۷). در بیشتر مواقع فرایند اطلاع جویی پویا و متغیر است و به بستر و تا اندازه زیادی به فردی بستگی دارد که در پی اطلاعات است. علل این تفاوت ممکن است در بستری باشد که اطلاعات در آن جریان دارد و نیز در فرایندها و نیازهای درونی شخص ریشه داشته باشد (خسرو جردی و همکاران، ۱۳۸۸). ویلسون (۲۰۰۰) رفتار اطلاع جویانه را به عنوان جستجوی هدفمند اطلاعات به منظور ارضای هدفی خاص که در جریان جستجو رخ می‌دهد، تعریف می‌کند. نیازهای اطلاعاتی ممکن است برخاسته از محرک‌های انسانی، رشد جسمی و ذهنی و شرایط محیطی و تحصیلی باشد (نوکاریزی و داور پناه، ۱۳۸۵). بنابراین زمانی که نیازهای اطلاعاتی فرد مشخص شود، او در پی جستجوی اطلاعات بر می‌آید (داور پناه، ۱۳۸۶). از میان مهمترین تحقیقات و الگوهای اطلاع جویی که تا امروز طرح شده‌اند، می‌توان به مدل اهمیت متن و بافت در رفتار اطلاع جویی دروین^۲ (۱۹۷۷، ۱۹۸۳)، مدل راهبردهای جستجوی اطلاعات

1. Wilson, T. D.
2. Dervin, B.

الیس^۱ (۱۹۸۹)، مدل فرایند جستجوی اطلاعات^۲ کولثائو^۳ (۱۹۹۱)، مدل حل مشکل ویلسون (۱۹۹۷)، تحقیقات کو^۴، دتلر^۵ و ترنبال^۶ (۱۹۹۸ و ۱۹۹۹)، و تحقیقات بسیار دیگر اشاره کرد.

کولثائو (۱۹۹۱) در الگوی فرایند اطلاع جویی اظهار می‌دارد که افراد در تجارب اطلاع جویی به طور کلی درگیر می‌شوند؛ گرچه این تجارب دارای سه عنصر عاطفی (احساسات)، شناختی (افکار) و عملی (اقدامات) هستند. او فرایند جستجوی اطلاعات را تابع مراحل شش گانه آغاز^۷، انتخاب^۸، اکتشاف^۹، فرمول بندی^{۱۰}، گردآوری^{۱۱} و ارائه^{۱۲} می‌داند. در مرحله آغاز فرد از فقدان دانش و فهم آگاه می‌شود. در این مرحله احساس عدم اطمینان^{۱۳} و دلهره معمول است. در مرحله انتخاب موضوع، مشکل خاصی تشخیص داده می‌شود و احساس ولو اندکی از خوش بینی^{۱۴} ایجاد می‌شود که آمادگی برای شروع اطلاع جویی را موجب می‌شود. در مرحله ی اکتشاف فرد با اطلاعات متناقض و ناسازگار برخورد می‌کند و احساس عدم اطمینان، سردرگمی^{۱۵}، محرومیت^{۱۶} و شک بیشتر می‌شود. در این سه مرحله فرد از نظر شناختی در حالت ابهام به سر می‌برد. در مرحله فرمول بندی درک متمرکز شکل می‌گیرد و حالت عدم اطمینان کاهش پیدا می‌کند و وضوح^{۱۷} ایجاد می‌شود. در گام بعدی فرد احساس جهت یابی^{۱۸}

-
1. Ellis, D.
 2. information seeking model
 3. Kuhlthau C. C.
 4. Choo
 5. Detler
 6. Turnbull
 7. initiation
 8. selection
 9. exploration
 10. formulation
 11. collection
 12. presentation
 13. uncertainty
 14. optimism
 15. confusion
 16. frustration
 17. clarity
 18. sense of direction

و اطمینان^۱ دارد. اطلاعات مربوط جمع آوری و علاقه و درگیری با مطلب عمیق تر می شود. در گام نهایی یا جستجوی فرد با فهم جدیدی پایان می یابد و او را قادر می کند یادگیری خود را به کار برد و در این صورت احساس ارضا کند یا شکست می خورد و احساس ناامیدی می کند (کولثانو، ۲۰۰۴).

در همه این مطالعات بر اهمیت بافتی که جستجوی اطلاعات در آن صورت می گیرد تأکید شده است. از میان این بافت ها به بافت اجتماعی، سازمانی، زمان (ساوولینن^۲، ۲۰۰۶؛ پرابها^۳، کانوی^۴، اولزوسکی^۵ و جنکینز^۶، ۲۰۰۷) و پروژه، دستیابی به منابع (ساوولینن، ۲۰۰۸) و شخصیت فرد (زو^۷، زنگ^۸ و زاو^۹، ۲۰۱۱) می توان اشاره کرد. در بافت اجتماعی، نقش وجود شبکه های ارتباطی با افراد با زمینه های مختلف، و در بافت سازمانی، نقش تشویق یا فرهنگ ایجاد محدودیت منفی اثرگذار است. زمان و پروژه به محدودیت زمانی و منافع مالی اشاره دارد و دستیابی به اطلاعات به راحتی و در دسترس بودن به اطلاعات یا مؤسسات اطلاع رسانی مربوط است. شخصیت نیز به تأثیر فعالیت در برابر انفعال و متغیرهای دیگری اشاره دارد.

مطالعه رفتارهای جستجوی اطلاعات افراد از اهمیت خاصی برخوردار است. در این میان رفتار دانشجویان به عنوان متخصصان آینده و سازندگان جامعه علمی از اهمیت ویژه ای برخوردار است. در کشورهای غربی مطالعه رفتار اطلاع جویی این گروه خاص تاریخچه ای طولانی دارد. مدل الیس (b ۱۹۸۹) بر اساس مشاهده رفتارهای دانشجویان رشته های مختلف ارائه شده است. نتیجه مشاهدات او و دیگران نشان داده است که دانشجویان رشته های مختلف در جستجوی اطلاعات ویژگی های رفتاری مشابهی دارند. او به جای کاربرد مفهوم مراحل

-
1. confidence
 2. Savolainen, R.
 3. Prabha, C.
 4. Connaway, L. S.
 5. Olszewski, L.
 6. Jenkins, L
 7. Zou, W.
 8. Zheng, Y
 9. Zhu, J.

جستجو، از مفهوم جنبه‌ها^۱ استفاده می‌کند. او جستجو را شامل جنبه‌های آغازین، زنجیره سازی^۲، مطالعه اجمالی^۳، فرق گذاری^۴، نظارت^۵، استخراج^۶، بازبینی^۷ و پایان دادن دانسته است. فرد در آغاز برای دریافت دید کلی در موضوع جدید، متون را مرور می‌کند یا از همکاری سؤال می‌کند. سپس میان مواد مورد مطالعه، نقل قول‌ها یا شکل‌های دیگری از روابط، زنجیره‌هایی پیدا می‌کند. مرور اجمالی به جستجوی نیمه ساختاری- نیمه هدایت شده گفته می‌شود که به یافتن روابط جدید و مسیرهای پیدا کردن اطلاعات منجر می‌شود. در فرق گذاری، منابع از نظر میزان سودمندی ارزیابی می‌شود. راهنمایی‌های همکاران، سرعت عمل و تجربیات خود فرد در این جنبه عامل مؤثری است. نظارت، مستلزم فعالیت آگاهانه‌ای در زمینه مورد علاقه است. در استخراج، موضوعات مربوط در یک منبع اطلاعاتی انتخاب می‌شود و در بررسی صحت اطلاعات ارزیابی می‌گردد و در نهایت در یک جستجوی نهایی، مطالب جدا از هم، با یکدیگر گره می‌خورند (الیس، ۱۹۸۹ a، به نقل از فیشر، اردلز و مک کچین، ۲۰۰۶).

در ایران نیز مطالعاتی در این زمینه انجام شده است. حیاتی و تصویری قمصری (۱۳۷۸) نشان داده‌اند که ۷۵٪ پاسخ‌گویان که از اعضای هیئت علمی سازمان‌های پژوهش‌های علمی و صنعتی ایران بودند، منابع چاپی و الکترونیکی را به عنوان منبع مورد استفاده برای اطلاع جویی ذکر کرده‌اند. نارمنجی و نوکاریزی (۱۳۸۹) براساس فرایند جستجوی اطلاعات کولثانو رفتار اطلاع جویی دانشجویان تحصیلات تکمیلی را در دانشگاه‌های بیرجند و فردوسی بررسی کرده‌اند. اندی و تقی زاده (۱۳۸۶) نیز این پژوهش را در دانشجویان رشته‌های علوم انسانی انجام داده‌اند. خسرو جردی، علمی، نقشینه و محسنی (۱۳۸۸) نقش ابعاد شخصیت را در رفتار

-
1. features
 2. chaining
 3. monitoring
 4. differentiation
 5. browsing
 6. extracting
 7. verifying

اطلاع جویی دانشجویان دانشگاه تهران بررسی کرده‌اند و بین این متغیرها روابط معناداری یافته‌اند.

در میان رشته‌های متفاوت، اطلاع جویی در رشته مشاوره از اهمیت خاصی برخوردار است. رفتار حرفه‌ای مشاوران زیر ذره بین است و مراجعان همیشه به سنجش توانایی‌های آنان می‌پردازند و درباره آن‌ها و تخصصشان اطلاعات کسب می‌کنند (فلانگان، ۲۰۰۷). همچنین به اندازه دادن اطلاعات به مراجعان هم بسیار مهم است. در مشاوره نیز دادن اطلاعات بسیار، به نحوی شتابزده و نگران کننده بدون توجه به این که چه چیزی واقعاً مورد نیاز است، بسیار بدتر از فراهم نکردن هیچ اطلاعاتی است (فلانگان، ۲۰۰۷). اطلاع جویی از مراجعان نیز بخش مهمی از فرایند مشاوره است. رفتار اطلاع جویی بیشتر با فرایند حل مسئله عقلانی مورد قیاس قرار گرفته است. برخی از افراد طرح‌ریزی و ساختار دهی را خود انجام می‌دهند در حالی که برخی دیگر اطلاعات را به گونه‌ای انعطاف پذیرتر و بدون برنامه‌ریزی گردآوری می‌کنند. علل این تفاوت در نگرش نسبت به اطلاعات ممکن است در بستری که اطلاعات در آن جریان دارد (در اینجا فرایند مشاوره و مراجع) و فرایند ها و نیازهای درون شخص (در اینجا مشاور) ریشه داشته باشند (خسرو جردی و همکاران، ۱۳۸۸). ممکن است مشاوران نظریه های انتخابی خود را بر اساس آن که این نظریه‌ها چگونه اطلاعات را استخراج و مفهوم سازی می‌کنند، انتخاب کند. مثلاً در نظریه رفتاری گردآوری اطلاعات از طریق فرایندی ساختار یافته صورت می‌گیرد. در حالی که در نظریه‌های روان‌کاوی، مراجع محوری و گشتالت، فرایند گردآوری اطلاعات و ارزیابی مراجع منعطف‌تر است. ارزیابی مراجعان بر اساس نحوه اطلاع جویی مشاور شکل می‌گیرد. شخصیت فعال در برابر شخصیت منفعل در نحوه اطلاع جویی از مراجعان متفاوت عمل می‌کند. این که مشاور اطلاعات را به صورت رسمی و با پرسش‌های از پیش تعیین شده به دست آورد یا در فرایند تعامل با مراجعان اطلاعات را کسب کند، بر رابطه با مراجع اثرگذار است. اما به هر حال مشاور بر مبنای اطلاعات به دست آمده مداخله می‌کند. با توجه به این که کسب اطلاعات از مراجعان بخش مهمی از فرایند مشاوره است که تا به حال مطالعه این رفتار

در بین دانشجویان مشاوره صورت نگرفته است و از آنجا که این کار در رشته مشاوره کاری نو است در این مقاله محقق بر آن است که رفتارهای اطلاع‌جویی دانشجویان مشاوره را بررسی کند. اهداف این پژوهش بررسی کیفی منابع، ویژگی‌ها، محرک‌ها و موانع رفتار اطلاع‌جویی دانشجویان مشاوره است.

روش پژوهش

روش تحقیق مقاله حاضر، کیفی است. این روش شامل مجموعه فعالیت‌هایی است که هر کدام به نحوی محقق را در کسب اطلاعات دست اول در مورد موضوع مورد تحقیق یاری می‌دهند. بدین ترتیب از اطلاعات جمع‌آوری شده، توصیف‌های تحلیلی، ادراکی و طبقه‌بندی شده حاصل می‌شود. در این روش نمونه‌گیری براساس معیار^۱ صورت می‌گیرد. بنابراین مواردی انتخاب می‌شوند که با ملاک و معیار ویژه‌ای مطابقت دارند. نمونه‌گیری تا اشباع شدن داده‌ها ادامه می‌یابد. در این تحقیق اسناد، مدارک و نوشته‌ها حکم داده را دارند و از جمع‌آوری، طبقه‌بندی، ارزیابی، مقایسه و تحلیل آن‌ها و با استفاده از عقل و منطق و غور و اندیشه مدارک مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند تا محقق به کشف حقیقت و واقعیت نائل شود. در این پژوهش جمع‌آوری اطلاعات در مورد رفتارهای اطلاع‌جویی دانشجویان مشاوره از طریق پرسش‌های باز صورت گرفت. پاسخ‌ها توسط آزمودنی‌ها نوشته می‌شد تا ذهنیت مجری در ثبت داده‌ها کنترل شود. نمونه از دانشجویان مشاوره داوطلب دانشگاه علامه در سال ۱۳۹۲ انتخاب شد. تعداد افراد نمونه ۱۹ نفر بود. روش تجزیه و تحلیل داده‌ها تحلیل محتوا بود که از طریق تکوین استقرایی مقوله‌ها انجام گرفت. پس از جمع‌آوری اطلاعات، کار کدگذاری کلمات، عبارات و جملات به طور همزمان انجام شد. سپس کدهایی که از نظر معنا و مفهوم یکی بودند در گروه‌های اختصاصی‌تر قرار گرفتند. با ادغام گروه‌ها، عناوین و طبقات کلی‌تر به دست آمد و در نهایت مفهوم سازی انجام شد.

1. criterion sampling

یافته‌ها

جدول ۱. محرک‌های رفتار اطلاع‌جویی: (سؤال: چه اوقاتی در پی جستجوی اطلاعات بر می‌آید؟)

مضمون‌ها	طبقات	نمونه‌ی گفته‌های دانشجویان	مضمون‌ها	فراوانی	درصد
مجهولات	الزام	وقتی به موقعیت مجهول بر می‌خورم - وقتی سؤال	مجهولات	۷	۳۷/۸٪
نیاز	درونی	پیش بیاید	نیاز	۷	۳۷/۸٪
وجود و ابهام		زمانی که نیاز داشته باشم - احساس نیاز برای پاسخ	وجود و ابهام	۱	۵/۲۶٪
مشکل		گویی به سؤال وقتی مشکلی پیش بیاید	مشکل		
جذابیت	الزام	وقتی هنگام خواندن کتاب، مسئله‌ای برایم جذابیت	جذابیت	۲	۱۰/۵٪
علاقه	درونی	بیشتری داشته باشد	علاقه	۲	۱۰/۵٪
ترغیب	جویی	وقتی موضوعی مورد علاقه‌ام باشد	ترغیب	۲	۱۰/۵٪
دیگران		وقتی کسی کتاب یا موضوع جالبی به ما معرفی کند	دیگران		
ضرورت	الزام	وقتی کارهای درسی دانشگاه داشته باشم	ضرورت	۴	۲۱/۰۵٪
درسی	بیرونی	وقتی در دانشگاه کار تحقیقی داشته باشم	درسی	۱	۵/۲۶٪
ضرورت		از من بخواهند - مطلبی را باید ارائه کنم	ضرورت	۳	۱۵/۷۸٪
تحقیقی			تحقیقی		
ضرورت			ضرورت		
ارائه			ارائه		
جمع کل			جمع کل	۱۹	۱۰۰٪

* اکثر پاسخگویان در پاسخ این پرسش بیش از یک گزینه پاسخ داده‌اند. بنابراین جمع نهایی فراوانی‌ها از تعداد کل پاسخگویان و در صد‌ها از صد بیشتر است.

همانگونه که در جدول بالا می‌بینیم ۲۱ پاسخ مربوط به الزام درونی و ۸ پاسخ مربوط به الزام بیرونی است. البته تعدادی پاسخ به صورت هروقت بشود، هر روز، در مواقع ضروری و غیره داده شده بود.

جدول ۲. منابع اطلاع جویی درسی: (سؤال: اطلاعات درسی خود را چگونه به دست می آورید؟)

دزصد*	فراوانی*	مضمون‌ها	زیر مضمون‌ها
٪۷۹	۱۵	الکترونیکی	اینترنت بانک‌های اطلاعاتی (کتابخانه الکترونیکی شامل مقالات پایان نامه‌ها- مجلات)
٪۵/۲۶	۱		
٪۸۹	۱۷		مطالعه کتاب
٪۱۰/۵	۲	چاپی	مقالات مجلات
٪۱۰/۵	۲		پایان نامه ها
			دوستان
			حضور در کلاس درس
٪۳۱/۵	۶	ارتباط با دیگران	تجارب دانشجویان سال های پیش آنچه استادان معرفی می کنند مشورت با کارشناسان

* اکثر پاسخگویان در پاسخ این پرسش بیش از یک گزینه پاسخ داده اند. بنابر این جمع نهایی فراوانی ها از تعداد کل پاسخگویان و در صد ها از صد بیشتر است.

همان طور که در جدول بالا دیده می شود اغلب دانشجویان کتاب های چاپی (٪۸۹) و

اینترنت (٪۷۹) را به عنوان منبع کسب اطلاعات ذکر کرده اند.

جدول ۳. فراوانی رفتار هدفمندانه در جستجوی اطلاعات: (سؤال: آیا از آغاز کسب اطلاعات به ویژه در جستجوی اینترنتی تا پایان بر سر هدف خود باقی می‌مانید؟)

نوع پاسخ	بلی	خیر	نسبی	جمع
فراوانی	۱۲	۴	۲	۱۸
در صد	۶۶/۶۶٪	۲۲/۲٪	۱۱/۱٪	۱۰۰

نمونه پاسخ

بله - مسئله را تا آخر بررسی می‌کنم - خیر - خیر چون گاهی تقریباً - تا آخر بررسی می‌کنم با موضوعات دیگر رو حدی و مسئله جدیدی را به رو می‌شوم و سر در هم‌همزمان پی‌گیری گم می‌شوم می‌کنم -

همان طور که در جدول بالا دیده می‌شود، حدود ۷۸٪ پاسخ‌گویان در جستجوی اطلاعات رفتار هدفمندانه‌ای دارند و ۲۲٪ آنان در حین جستجو هدفشان تغییر می‌کند.

جدول ۴. میزان مطالعه روزانه: (سؤال: میزان مطالعه شما روزانه چقدر است؟)

ساعات مطالعه	۱	۲-۱	۲	۳-۲	۳	۴-۳	۴	۵	۶-۵	۸	جمع کل
فراوانی	۱	۱	۳	۴	۱	۱	۴	۱	۱	۱	۱۸
در صد	۵/۵۵٪	۵/۵۵٪	۱۶/۶۵٪	۲۲/۲٪	۵/۵۵٪	۵/۵۵٪	۲۲/۲٪	۵/۵۵٪	۵/۵۵٪	۵/۵۵٪	۱۰۰٪

نمونه پاسخها

خیلی کم، شاید ۲-۱

حد اقل ۲-۱

گاهی ۲-۱

هیچ ۲-۱

گاهی ۲-۱

میانگین ۲-۱

گاهی ۳-۲

در حد ۳-۲

مطالعه ۳-۲

۵ ساعت - متوسط - ۲-۳ در مواقع امتحان بیشتر

همان گونه که در جدول بالا می‌بینیم بیشترین فراوانی‌ها مربوط به ۲ الی ۴ ساعت می‌شود. ۱۳ نفر یعنی ۷۲٪ دانشجویان در این دامنه قرار می‌گیرند. یکی از دانشجویان نیز پاسخ این سؤال را نداده است. پاسخ متوسط هم در ستون ۲-۳ ساعت قرار داده شده است. پاسخ‌های بیش از ۴ ساعت به نظر واقعی نمی‌رسد و با توجه به این که پرسش‌نامه‌ها بدون نام بود احتمالاً می‌تواند تنها نشان دهنده مکانیسم والایش باشد. روی هم رفته جدول نشان می‌دهد که دانشجویان علاقه به مطالعه دارند و برای مطالعه وقت می‌گذارند.

جدول ۵. بررسی موانع اطلاع جویی: (سؤال: موانع اطلاع جویی به ویژه مطالعه ی خود را به طور

مشروح با ذکر میزان اهمیت هر مورد در مقیاس ۱ تا ۱۰ توضیح دهید.)

میزان درجه بندی ها در مقیاس ۱-۱۰	درصد	فراوانی	نمونه گفته های دانشجویان	مضمونها	زیر مضمونها
درجه بندی نشده	۰.۵/۲۶٪	۱	نبودن راهنمایی مناسب کارشناسان	بافت اجتماعی	رابطه با کارشناسان
۴-۵	۱.۰/۵٪	۲	نبود تنوع در تدریس اساتید- اساتید فقط برفعالیت تأکید دارند و ما فقط کپی پیست می‌کنیم	بافت سازمانی	یکنواختی روش تدریس تأکید بر صرف تحقیق
درجه بندی نشده	۱.۰/۵٪	۲	بر منابع اطلاعاتی تسلط نداریم- توانایی جستجوی اطلاعات به شیوه ی به روز را نداریم	دستیابی به منابع	عدم آگاهی و تسلط
۷-۱۰	۲.۱٪	۴	نداشتن اینترنت در خوابگاه - قطع و وصل شدن سیستم ها در خوابگاه		نبود سیستم
۸-۹-۶	۶.۳٪	۱۲	پر رفت و آمد بودن خوابگاه- سر و صدای اتاق- نبود کتاب های درسی در خوابگاه- کمبود منابع در کتاب خانه ها-		نبود امکانات و منابع
درجه بندی نشده- درجه	۳.۱/۵٪	۶	متاهل هستم - شرایط کاری- نداشتن وقت کافی	زمان	کمبود وقت

بندی نشده- ۶						
منابع مالی	پروژه	گرانی کتاب	۱	٪۰۵/۲۶	درجه بندی نشده	بندی نشده
دل‌بستگی		دوری از خانواده	۱	٪۰۵/۲۶	۸	
اضطراب	بافت	عدم تمرکز- دغدغه‌ی فکری	۴	٪۲۱	۷-۹ و ۱۰	
افسردگی	شخصیتی	جوصله- انگیزه- خستگی	۴	٪۲۱	۲- درجه	بندی نشده- درجه بندی نشده

* اکثر پاسخگویان در پاسخ این پرسش بیش از یک گزینه پاسخ داده‌اند. بنابراین جمع نهایی فراوانی‌ها از تعداد کل پاسخگویان و در صد ها از صد بیشتر است

همان گونه که در جدول می‌بینیم بیشترین فراوانی پاسخ‌ها مربوط به نبود امکانات و منابع و بیشترین درجه بندی‌ها به ترتیب مربوط به عدم تمرکز، نداشتن اینترنت در خوابگاه، دغدغه فکری، سرو صدای اتاق و پر رفت و آمد بودن خوابگاه است. پس از نبود امکانات و منابع بیشترین فراوانی (۶: ٪۳۱) مربوط به کمبود وقت است.

جدول ۶. اطلاع‌جویی از طریق سامانه‌های لاتین: (سؤال: برای اطلاع‌جویی چقدر از سامانه‌های لاتین استفاده می‌کنید؟)

میزان اطلاع‌جویی	متوسط- تاحدی	کمی	بسیار کم	اصلا	پاسخ‌های متفرقه	جمع
فراوانی	۲	۴	۵	۴	۴	۱۹
در صد	٪۱۰/۵	٪۲۱	٪۲۶/۳۱	٪۲۱	٪۲۱	٪۱۰۰
نمونه‌ی پاسخ‌های متفرقه	در صورت نبود منابع فارسی- تا زمانی که کاری از من درخواست نکرده باشد- ماهی یک بار سر می‌زنم- برای مقاله و تحقیق‌های مرتبط سر می‌زنم.					

همان گونه که در جدول مشاهده می‌شود ۷۰٪ پاسخ‌گویان کم تا اصلاً به سامانه‌های لاتین مراجعه نمی‌کنند. با توجه به این که انبوهی از اطلاعات در این سامانه‌ها یافت می‌شود این امر نشان می‌دهد عدم تسلط به زبان انگلیسی محدودیت عمده‌ای در رفتار اطلاع‌جویی ایجاد می‌کند.

بحث و نتیجه‌گیری

براساس داده‌های این پژوهش مضمون‌های محرک‌های رفتار اطلاع‌جویی دانشجویان مشاوره، کنجکاوی، حل مشکل و ابهام، لذت‌جویی و وظیفه بود که در دو طبقه الزام درونی و بیرونی قرار گرفت. دانشجویان کارشناسی ارشد مشاوره در رفتار اطلاع‌جویی عمدتاً بر اساس الزام درونی عمل می‌کنند. ۸۰٪ پاسخ‌گویان کتاب را به عنوان منبع اطلاع‌جویی و ۷۱٪ نیز سایت را هم به عنوان منبع اطلاع‌جویی ذکر کرده‌اند. این نشان می‌دهد دانشجویان کارشناسی ارشد مشاوره به روش‌های الکترونیکی اطلاع‌جویی تمایل نشان می‌دهند. این یافته با یافته‌های حیاتی و تصویری قمصری (۱۳۸۷) در مورد رفتار اطلاع‌جویی همسو است. همچنین برخی دانشجویان دوستان، حضور در کلاس درس، تجارب دانشجویان سال‌های پیش را منبع کسب اطلاعات ذکر کردند. این یافته همسو با یافته‌ی بارت و همکاران (۱۳۸۶) مبنی بر این که «شرکت کنندگان درباره‌ی مکالمات اتفاقی با دیگر دوستان در حال تحصیل در مؤسسات داخلی صحبت کردند که اغلب اطلاعات و بازخورد باارزشی را ارائه دادند» همسو بود. ۷۳٪ پاسخ‌گویان، رفتار اطلاع‌جویی هدفمندی دارند و از ابتدا تا انتهای جستجو بر هدف خود باقی می‌مانند. ۶۸٪ دانشجویان روزانه بین ۲ الی ۴ ساعت مطالعه می‌کنند. مضمون‌های موانع رفتار اطلاع‌جویی بافت اجتماعی، بافت سازمانی، دستیابی به منابع، زمان، پروژه و بافت شخصیتی بود. در مورد موانع اطلاع‌جویی بیشترین فراوانی پاسخ‌ها مربوط به نبود امکانات و بیشترین درجه بندی‌ها به ترتیب مربوط به عدم تمرکز، نداشتن اینترنت در خوابگاه، دغدغه فکری، سروصدای اتاق و پر رفت و آمد بودن خوابگاه است. این نشان می‌دهد که عامل دسترسی یکی

از موانع مهم رفتار اطلاع جویی پاسخگویان است. این یافته با یافته بارت و همکاران (۱۳۸۶) مبنی بر این که متداول‌ترین شکایت شرکت کنندگان از فناوری اطلاعات الکترونیکی، فقدان منابع اولیه در دسترس بود، هماهنگ است. از موانع دیگر رفتار اطلاع جویی برای دانشجویان مشاوره می‌توان نبود راهنمایی مناسب، عدم آگاهی و تسلط به منابع، کمبود وقت و عوامل شخصی مثل نبود انگیزه و حوصله، عدم تمرکز و دغدغه‌ی فکری و دوری از خانواده را هم نام برد. رنجبر فرد، اقدسی، البدوی و حسن زاده (۱۳۹۲) نیز در تحقیق خود با موضوع شناسایی موانع مدیریت دانش به عوامل مشابهی رسیده‌اند. آنان در عوامل فرهنگی، عدم یادگیری و ظرفیت جذب دانش پایین و ندانستن این که چه کسی چه چیزی می‌داند و در عوامل مربوط به ذخیره سازی دانش، کمبود انگیزه، کمبود زمان کافی و استفاده نامناسب از تکنولوژی را مانع یافته‌اند. آخرین یافته این تحقیق، مربوط به سؤال میزان مراجعه دانشجویان به سامانه‌های لاتین بود که ۷۰٪ دانشجویان پاسخ این سؤال را از کم تا اصلا داده‌اند. بنابر این با توجه به حجم بالای اطلاعات در سامانه‌های غیر فارسی دانشجویان مشاوره به میزان زیادی از این منابع محروم می‌مانند. به طور کلی مهمترین مانع اطلاع جویی دانشجویان مشاوره عدم دسترسی به منابع است که به دو دلیل بیرونی، یعنی محدودیت امکانات و درونی یعنی ناتوانی در استفاده از دانش از سامانه‌های غیر فارسی است. اما تمرکز دانشجویان در این زمینه بر عامل بیرونی است.

در پایان پیشنهاد می‌شود در جلسات گروه مشاوره مسئله ناتوانی دانشجویان در بهره‌گیری از سامانه‌های لاتین به بحث گذاشته شود و راهکاری جهت برنامه ریزی برای توانمند سازی دانشجویان در بهره‌گیری از اندوخته اطلاعات سامانه‌های لاتین اتخاذ گردد. همچنین گروه، دانشجویان را برای تحقیقاتی در جهت بررسی علل کمبود زمان جهت دهد. احتمالاً فشار سه ترمه شدن کارشناسی ارشد به عنوان یکی از دلایل کمبود زمان می‌تواند باشد. در دوره کارشناسی ممکن است عدم مدیریت زمان دلیل اصلی باشد. بنابراین برگزاری کارگاه‌هایی برای آموزش مدیریت زمان مفید به حال دانشجویان است.

منابع فارسی

- بارت، اندی و تقی زاده، خدیجه. (۱۳۸۶). رفتارهای اطلاع یابی پژوهشگران تحصیلات تکمیلی رشته‌های علوم انسانی. پیک نور، ۶(۲)، ۱۰۶-۱۲۱.
- خاکپور، علی. (۱۳۸۳). رفتار اطلاع یابی دانشجویان کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع رسانی. فصلنامه کتاب، (۵۷)، ۸۸-۹۶.
- خسروجردی، محمود؛ علومی، طاهره؛ نقشینه، نادر و محسنی، نیکچهره. (۱۳۸۸). نقش ابعاد شخصیت در رفتار اطلاع جویی دانشجویان کارشناسی ارشد دانشگاه تهران در سال تحصیلی ۸۵-۸۶. فصل نامه علمی پژوهشی پژوهشگاه اطلاعات و مدارک علمی ایران، ۲۴(۳)، ۳۵-۶۰.
- داورپناه، محمد رضا. (۱۳۸۶). ارتباط علمی: نیاز اطلاعاتی و رفتار اطلاع یابی. تهران: دبیرش. رنجبر فرد، مینا، اقدسی محمد، البدوی، امیر و حسن زاده، محمد. (۱۳۹۲). شناسایی موانع مدیریت دانش برای چهار نوع فرایند کسب و کار. مدیریت فن آوری دانش، ۵(۱)، ۶۱-۸۸.
- حیاتی، زهیر و تصویری قمصری، فاطمه (۱۳۷۸). بررسی رفتارهای اطلاع یابی اعضای هیئت علمی سازمان پژوهش های علمی و صنعتی ایران. فصل نامه ی کتاب.
- نارمنجی، مهدی و نوکاریزی، محسن. (۱۳۸۹). بررسی رفتار اطلاع یابی دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه بیرجند و فردوسی بر اساس الگوی فراگرد جستجوی اطلاعات کولثاو. فصلنامه ی علمی پژوهشی پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران، ۲۶(۱)، ۱۴۵-۱۶۶.
- نوکاریزی، محسن و داور پناه، محمد رضا. (۱۳۸۵). تحلیل الگوهای رفتار اطلاع یابی. کتابداری و اطلاع رسانی، ۹(۲)، ۱۱۹-۱۵۲.

منابع لاتین

- Case, D. O. (2012) *Looking for information: A survey of research on information seeking, needs and behavior*. Emerland Group.
- Choo, W.C., Detlor, B., & Turnbull, D. (1998). A behavioral model of information-seeking on the Web: Preliminary results of a study of how managers and IT specialists use the Web. In C.M. Preston (Ed.), *Proceedings of the 61st Annual Meeting of the American Society for Information Science* (Vol. 35, Pittsburgh, PA)

- (pp. 290–302), Medford, NJ: Information Today Inc. Retrieved January 10, 2002, from [http:// donturn. fwas. utoronto.ca/papers/aswas98/aswas98.html](http://donturn.fwas.utoronto.ca/papers/aswas98/aswas98.html)
- Choo, W.C., Detlor, B., & Turnbull, D. (1999). Information-seeking on the Web: An integrated model of browsing and searching. In L. Woods(Ed.), Proceedings of the 62nd Annual Meeting of the American Society for Information Science, Washington, DC. (pp. 3–16), Medford, NJ: Information Today, Inc. Retrieved January 10, 2002, from <http://>
- Dervin, B. (1977). Useful theory for librarianship: Communication, not information. *Drexel Library Quarterly*, 13, 16–32
- Dervin, B .(1983) .*Information as a user construct: The relevance of perceived information needs to syntheswase and interpretation. In S. A. Ward & L. J. Reed (Eds)*. Philadelphia: Temple University Press.
- Ellwas. (1989) .A behavioral approachto information retrieval design .*Journal of documentation* ,45 (3), 171-212
- Fwasher, K. E. ; Erdelez, S & .McKechnie L. (2006) .*Theories of information behavior* . American Society for Information Science and Technology.
- Kuhlthau, C. C . (1991) .Inside the search process: information seeking form the user's perspective .*Journal of the American society for information science*. 42(5). 361-371.
- Kuhlthau, C. C.(2004) .*Searching meaning: A process approach to library and information services* .Westport: libraries unlimited.
- Prabha, C., Connaway, L. S., Olszewski, L., & Jenkins, L. (2007). What was enough? Satwasfying information needs. *Journal of Documentation*, 63(1), 74–89.
- Savolainen, R. (2006). Time as a context of information seeking. *Library & Information Science Research*, 28, 110–127.
- Savolainen, R. (2008). Everyday information practices. Lanham, MD: Scarecrow.
- Wilson, P .(1997) .*Information behavior: An intedsiciplinary perspective. In: Vakkari, P. Salvotation, R. &Dervin, B. (eds) Information seeking in context p 39-50* . London: Taylor Graham.
- Wilson, T. D .(2000) .Human information behavior .*Informing science*. 3. 49-55
- Zou,W. ; Zheng, Y. & Zhu, J. (2011) Information Seeking as a Mediator Between Proactive Personality and Adjustment. *Systems Engineering Procedia* 1 .294–300

